

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 27-12-2021 r.

Marcin Wiącek

IV.511.221.2020.KPa

**Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
e-puap**

Szanowny Panie Ministrze,

w związku z pracami legislacyjnymi podjętymi przez Ministerstwo Sprawiedliwości w zakresie prawa spadkowego (numer projektu: UD 222), chciałbym powrócić do problemu poruszanego dotychczas w wystąpieniach RPO z 1 lipca 2020 r. o nr IV.511.221.2020.KPa i 6 listopada 2012 r. o nr RPO-686541-IV/11, jakim jest współwystępowanie w obrocie kilku postanowień sądowych stwierdzających nabycie spadku po tej samej osobie. W odpowiedzi na ostatnie wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich, pismem z dnia 19 lipca 2020 r. (nr DLPC-I.053.3.2020) Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości przyznał, że problem ten ma charakter systemowy i jego rozwiązanie wymaga odpowiednich regulacji na poziomie ustawowym, a szczegółowa analiza przedstawionych przez Rzecznika uwag miała zostać dokonana w toku najbliższych prac legislacyjnych.

Co istotne, do mojego Biura nadal wpływa bardzo duża liczba wniosków o podjęcie indywidualnych interwencji w tego typu sprawach: złożenie skargi o wznowienie (art. 524 § 1 k.p.c. i art. 403 § 2 *in principio* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) lub skargi nadzwyczajnej (art. 89 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym; t. jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 1904; dalej jako: „u.s.n.”). Aktualnie przed sądami powszechnymi w całej Polsce toczy się kilkanaście postępowań wznowieniowych ze skargi RPO, złożonej na rzecz tych obywateli, którym upłynął trzymiesięczny termin z art. 407 § 1 k.p.c. Liczne są również te sprawy, w których skarga o wznowienie nie może zostać złożona wobec upływu 10-letniego terminu z art. 408 k.p.c. W takich sytuacjach Rzecznik korzysta ze skargi nadzwyczajnej: aktualnie na rozpoznanie przez Sąd Najwyższy oczekuje osiem skarg złożonych przez Rzecznika, pięć

skarg zostało już uwzględnionych – zob. postanowienia SN z 16 czerwca 2021 r. sygn. I NSNc 164/20, Lex nr 3190965, z 24 lutego 2021 r. sygn. I NSNc 132/20, Lex nr 3123152, z 2 grudnia 2020 r. sygn. I NSNc 102/20, Lex nr 3087051, z 16 lipca 2019 r. sygn. I NSNc 11/19, Lex nr 2713328 oraz z 26 marca 2019 r. sygn. I NSNc 1/19, Lex nr 2643286.

W przywołanych orzeczeniach Sąd Najwyższy nie miał wątpliwości co do tego, że współwystępowanie w obrocie prawnym dwóch postanowień sądu, stwierdzających nabycie spadku po tej samej osobie, rażąco godzi w konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, a także w zasady z niej wynikające, to jest: zasadę zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego. Poza tym Sąd Najwyższy podzielił stanowisko Rzecznika, że w przypadku „podwójnych” postanowień spadkowych ochrona prawna gwarantowana na gruncie Konstytucji staje się iluzoryczna, albowiem instytucja stwierdzenia nabycia spadku w takiej sytuacji nie może zrealizować przypisanych jej systemowo celów. Tym samym naruszone zostaje konstytucyjne prawo do dziedziczenia. Poza tym wydanie drugiego postanowienia stwierdzającego nabycie spadku po tej samej osobie powoduje, że zainteresowani nie mogą legitymować się jednoznacznym potwierdzeniem nabycia uprawnień spadkowych; inaczej mówiąc, nie uzyskują wiążącego stanowiska sądu, w czym w sposób oczywisty przejawia się naruszenie konstytucyjnego prawa do sądu.

Jednocześnie trzeba mieć na uwadze, że ani skarga o wznowienie postępowania, ani też skarga nadzwyczajna, nie stanowią instrumentów służących efektywnemu rozwiązaniu omawianego problemu. W obu przypadkach ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie sztywnej bariery czasowej: według art. 408 k.p.c. nie można żądać wznowienia po upływie lat dziesięciu od dnia uprawomocnienia się orzeczenia (za wyjątkiem przypadku, gdy strona była pozbawiona możliwości działania lub nie była należycie reprezentowana), a zgodnie z art. 89 § 3 u.s.n. skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie pięciu lat od uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia; jeżeli zaś od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – w terminie roku od ich rozpoznania. Co prawda, w przepisach przejściowych przewidziana jest możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie we wszystkich tych sprawach, które uprawomocniły się po dacie 17 października 1997 r. Niemniej jednak, możliwość ta upływa z dniem 3 kwietnia 2024 r. – tj. sześć lat po dniu wejścia w życie ustawy (art. 115 § 1 u.s.n. – po wprowadzeniu ustawy nowelizującej z dnia 30 marca 2021 r. - Dz. U. z 2021 poz. 611). Warto przy tym zauważyć, że gdyby ustawodawca w ostatniej chwili nie zdecydował się na wydłużenie tego okresu przejściowego, posłużenie się skargą nadzwyczajną dla wyeliminowania z obrotu prawnego

„podwójnych” postanowień spadkowych, które uprawomocniły się wcześniej, już dziś nie byłoby możliwe – początkowo bowiem okres przejściowy upływał z dniem 3 kwietnia 2021 roku.

Ponadto, wracając do argumentacji przedstawionej w wystąpieniu z dnia 1 lipca 2020 roku, nie bez znaczenia jest fakt, że na gruncie przepisów o skardze nadzwyczajnej osoba dotknięta omawianą wadliwością znajduje się w stanie niepewności, gdyż ustawodawca nie wyposażył jej w zdolność postulacyjną w zakresie wniesienia skargi. Zgodnie z art. 115 § 1a u.s.n. skarga nadzwyczajna od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, które uprawomocniło się przed wejściem w życie niniejszej ustawy, może zostać wniesiona jedynie przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich, przy czym zwrócenie się do jednego z tych organów nie daje stronie gwarancji uruchomienia przed Sądem Najwyższym procedury zmierzającej do wyeliminowania z obrotu wadliwego postanowienia spadkowego. Co więcej, biorąc pod uwagę skalę problemu „podwójnych” orzeczeń spadkowych, skarga nadzwyczajna nie wydaje się być instrumentem właściwym do jego rozwiązania, skoro wolą ustawodawcy było ukształtowanie skargi jako środka zaskarżenia o charakterze szczególnym, służącym w sytuacjach zupełnie wyjątkowych, jak sama jej nazwa wskazuje – nadzwyczajnych.

Niestety na kompleksowe rozwiązanie omawianego problemu nie pozwoliło również wprowadzenie rejestru spadkowego. Do Biura Rzecznika wciąż wpływają wnioski z prośbą o pomoc w uporządkowaniu tych spraw spadkowych, których rejestr nie obejmuje. Należy mieć bowiem na uwadze, że obowiązek rejestrowania postanowień spadkowych dotyczy wyłącznie tych, które zostały wydane przez sądy po dniu 8 września 2016 r. (zob. ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw - Dz. U. poz. 1311 z późn. zm. oraz ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego, ustawy - Prawo o notariacie oraz ustawy o zmianie ustawy - kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw - Dz. U. poz. 1358). A zatem rejestr spadkowy nie mógł doprowadzić do wyeliminowania problemu „podwójnych” postanowień spadkowych, wydanych przed 8 września 2016 r. – w tym zakresie problem wciąż pozostaje aktualny.

Warto również podkreślić, że wnioski dotyczące omawianej kwestii nierzadko są kierowane do Rzecznika przez same sądy, które – dysponując różnymi postanowieniami spadkowymi po tej samej osobie – nie mogą samodzielnie rozstrzygnąć zawisłej przed nimi sprawy np. o dział spadku lub o dokonanie wpisu w księdze wieczystej. W takich sytuacjach

sądy stają przed nierozwiązywalnym problemem, np. jak ustalić udział w spadku czy we współwłasności nieruchomości wchodzącej w skład masy spadkowej.

Reasumując, w przekonaniu Rzecznika skala i charakter przedstawionego problemu wymagają podjęcia odpowiednich działań legislacyjnych. Ilość wniosków wpływających do Biura Rzecznika na przełomie ostatnich kilkunastu lat, jak również fakt kierowania ich nie tylko przez osoby będące spadkobiercami, bezpośrednio zainteresowanymi w sprawie, ale też osoby trzecie, a nawet same sądy, niewątpliwie świadczą o tym, że poruszany problem nie ma charakteru indywidualnego, ale wyraźnie wpływa na kwestię porządku publicznego i bezpieczeństwa prawnego. Trzeba mieć bowiem na uwadze, że postanowienie spadkowe jest skuteczne *erga omnes* i zgodnie z art. 1027 k.c. stanowi wyłączny dowód nabycia praw do spadku wobec osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku z tytułu dziedziczenia (oczywiście obok zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia). W związku z tym współwystępowanie w obrocie dwóch postanowień spadkowych dotyczących tego samego spadkodawcy stwarza poważne zagrożenie dla wszystkich uczestników obrotu, zwłaszcza w sprawach dotyczących nieruchomości czy też innych obejmowanych rejestrami publicznymi o kwalifikowanej wiarygodności, jak choćby księgi wieczyste. Niewątpliwie zatem organy państwa powinny podjąć właściwe działania, zmierzające do kompleksowego rozwiązania problemu „podwójnych” postanowień spadkowych.

Przywołany na wstępie projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, przygotowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości (nr UD 222), przewiduje szereg wyjątkowo istotnych zmian w prawie spadkowym i proceduralnym, jak m.in.: zmiana zasady dziedziczenia w przypadku, gdy którekolwiek z dziadków spadkodawcy nie dożyje otwarcia spadku; obowiązek zawarcia w sentencji postanowienia spadkowego określenia, w jaki sposób spadek został przyjęty; ograniczenie odpowiedzialności za długi spadkowe Skarbu Państwa i gminy, którym spadek przypadnie z mocy ustawy; zawieszenie biegu terminu z art. 1015 § 1 k.c. do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku na czas trwania postępowania sądowego w przedmiocie zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka czy dodanie nowej przesłanki niegodności dziedziczenia w postaci uporczywego niewykonywania obowiązku alimentacyjnego wobec spadkodawcy bądź też uporczywego uchylania się od sprawowania opieki nad spadkodawcą. Projektowane zmiany co do zasady zasługują na uznanie. Jednak mając na uwadze gruntowny charakter nowelizacji, dotyczącej w istocie fundamentalnych zasad prawa spadkowego, jak również procedury cywilnej, uprzejmie proszę o informację, czy przy okazji prowadzonych prac legislacyjnych

Ministerstwo Sprawiedliwości rozważało rozwiązanie problemu „podwójnych” postanowień spadkowych – zgłaszanego od wielu już lat, tak istotnego z punktu widzenia praw i zasad konstytucyjnych.

Powyższe uwagi przekazuję Panu Ministrowi na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 627 z późn. zm.), z uprzejmą prośbą o uwzględnienie ich w toku prowadzonych aktualnie prac legislacyjnych oraz poinformowanie Rzecznika o zajętych stanowisku.

W załączeniu:

- 1) wystąpienie RPO z 1 lipca 2020 r. o nr IV.511.221.2020.KPa,
- 2) wystąpienie RPO z 6 listopada 2012 r. o nr RPO-686541-IV/11.

Z poważaniem,

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/